

religiju, zadržati određeni odmak nužan za uspješno istraživanje. Sljedeći je rad Jamesa Letta "Science, Religion, and Anthropology", jedan od najprovokativnijih u zborniku, jer od antropologa traži da u skladu sa svojim znanstvenim pozivom snažnije ističu kako su odgovori koje religija daje na temeljna ljudska pitanja pogrešni. U posljednjem je radu prvoga dijela, "Thinking about Magic", Michael F. Brown pokazao suvremenu upitnost podjele na magiju, religiju i znanost te kulturnu specifičnost magije u svakoj pojedinoj ljudskoj zajednici.

Kako se u drugom poglavlju razmatra jedna od najstarijih antropoloških tema, ritual, ovaj je dio uredio Bobby C. Alexander, trenutno jedan od vodećih autoriteta na ovome području. Napisao je i uvodni tekst u kojemu analizira glavne promjene u antropološkom istraživanju rituala nastale tijekom zadnjih tridesetak godina, a iza kojega se, kao primjer, nalaze suvremeni tekstovi različitih autora o afričkom, indijskom, japanskom, indijanskom i suvremenom američkom ritualu.

Treće se poglavlje, "Little and Great Traditions", bavi velikim svjetskim religijama (budizam, hinduizam, kršćanstvo i islam) i njihovim utjecajem na, ali i interakcijama sa, lokalnim religijskim tradicijama. Tako, primjerice, Mary I. O'Connor u radu "The Pilgrimage to Magdalena" pokazuje kako, unatoč suvremenu trendu napuštanja podjele na *veliku i malu tradiciju*, ona ostaje upotrebljiva u kontekstu istraživanja latinsko-američkih hodočašća, koja su često, kao ovo u meksičkoj Magdaleni, spoj različitih rimokatoličkih (*velikih*) i pretkršćanskih (*malih*) tradicija.

U posljednjem se poglavlju, "Shamanism and Religious Consciousness", naglašavaju kognitivni i simbolički pristupi religiji te razmatraju različiti tipovi religijske svijesti i odnosi između njezinih oblika i duhovnog iscjeljivanja. Tako autor cijenjenog uvoda u antropologiju religije Jacob Pandian u radu "The Sacred Integration of the Cultural Self: An Anthropological Approach to the Study of Religion" tvrdi da se sve religije zasnivaju na simboliziranju ljudskog identiteta u pojmovima natprirodnih karakteristika i da religioznost, u biti, služi eliminiranju kontradikcija između kulturnih formulacija o trpljenju i *simboličnog sebe*.

Ovaj zbornik pokriva gotovo sva područja koja istražuje antropologija religije, te je autoritetom zastupljenih autora potpuno ispunio ulogu koju mu je urednik Glazier namijenio: da bude vodič svim antropolozima zainteresiranima za suvremena istraživanja religioznosti.

Goran ŠANTEK

familienFOTOfamilie, hrsg. von Matthias Beitzl, Veronika Plöckinger, Kittsee 2000., 95 str. (Kittseer Schriften zur Volkskunde, Bd. 11)

Knjiga *familienFOTOfamilie* objavljena je uz istoimenu izložbu održanu od 16. travnja do 5. studenog 2000. godine u Etnografskom muzeju dvorca Kittsee u Gradišću. Autori izložbe, Mathias Beitzl, Susanne Breuss, Andreas Gruber i Veronika Plöckinger ujedno su i autori tekstova obilno ilustrirane popratne

knjižice, u kojoj razlažu kulturnu i društvenu povijest obiteljske fotografije. Preispitivanjem načina samopredstavljanja obitelji pred kamerom, te upozoravanjem na potrebu za čuvanjem fotografiranih sjećanja, autori preusmjeruju pozornost s obiteljskih fotografija na obitelj samu. Upućivanjem, pak, na estetske zahtjeve kojima je fotografija trebala udovoljiti, govore o pristupu i načinu rada fotografa, te o uređenju i uporabi fotografskih ateljea. Tako dvostruki pogled koji *familienFOTOfamilie* upućuje na obitelji i na njihove fotografije odgovara načelu etnografske fotografije o bilježenju i razumijevanju kulture subjekta i kulture fotografa. Svjesni činjenice da fotografija nije "objektivna", već je uvjetovana društvenim normama, autori je koriste kao sredstvo u kojemu se ogledaju

povijesne i kulturne predodžbe obitelji. U knjizi, stoga, ne saznajemo kakva obitelj jest, već kakva bi trebala ili željela biti.

Prvi je prilog u knjizi tekst Andreasa Grubera o tehnološkom razvoju fotografije u 19. i 20. stoljeću. Tekst je poslužio kao svojevrsna podloga za razumijevanje daljnjih kulturno i društveno orijentiranih promišljanja temeljenih na obiteljskoj fotografiji. Susanne Breuss, primjerice, komentira odnose u obitelji, te poimanje ženskog rada u kući i ženskoga spola u društvu s obzirom na praksu amaterskog fotografiranja. Autorica na atribuiranju fotografije kao "građanskog" medija zasniva osvrt o učestalosti prikazivanja slobodnog vremena za razliku od rada, kao i popularnost prikazivanja obiteljskih praznika poput rođendana, imendana, majčinog dana, vjenčanja i slično. Prilog Margit Zuckriegl zanimljiva je studija koja interpretira četiri recentna sociološka istraživanja provedena putem fotografije: istraživanje Branka Lenarta iskazuje razlikovanje obiteljskih struktura u obliku 'tri fotografije i jedan tekst' za svaku promatranu obitelj, dok Robert Hammerstiel analizira niz obiteljskih stolova u vrijeme objeda. Generacijski jaz unutar obitelji, najčešće iskaziv u odnosu otac-sin, problematizira John Silvis triptisima složenima od pojedinačnih fotografija sina, oca i sina, te oca, a Robert Fleischanderl nastoji pokazati promjene u konceptu obitelji fotografijama koje projiciraju osobne predodžbe o obitelji. Alternativni pristup obiteljskoj fotografiji prisutan u *familienFOTOfamilie* zaokružuju Amira Bibawy i Veronika Plöckinger tekstom o projektu zasnovanom na filozofiji lomografskog gibanja — fotografiranja izvođenog što brže, što češće i što više, a sve s namjerom bilježenja trenutnih osjećaja i raspoloženja.

U određivanju značaja knjižice *familienFOTOfamilie* neumitno je podsjetiti da je uporaba fotografije u antropologiji uglavnom temeljena na povijesnim analizama, posebice dekonstrukcijama povijesnog društveno-političkog konteksta fotografija. Brojne su i knjige koje poput slikovnica nižu dotad neobjavljene fotografije, no bez detaljnije analize. U stručnoj se literaturi često preispituje pravac kojim bi s ove točke morala krenuti moderna uporaba fotografije, a da preraste razinu vizualne bilježnice. *familienFOTOfamilie* pokazuje da fotografija može unutar discipline oblikovati sebi svojstven glas koji gleda na tradicionalno područje antropologije na drukčiji, ali spoznajno vrijedan način. Fotografija je tako aktivan glas unutar discipline, usmjeren više na ekspresivno, nego na realno. Koristeći je ovako u svom radu, antropolozi neće doprijeti do u potpunosti informativnog i teorijski zaokruženog rezultata istraživanja; no, zasigurno će iskazati dokumente kulture koje legitimnim čini činjenica da njihovi stvaratelji komuniciraju vrijednosti i posreduju zbilje zajedničke ljudskom iskustvu.

Sanja PULJAR D'ALESSIO

Ovaj zbornik radova govori o Hrvatima u Slovačkoj, potomcima tzv. stare hrvatske dijas-pore iz 16. st.. Podijeljen je u tri tematske cjeline: Povijest, Onomastika i Etnografija. Radovi, koje je odabrao urednik Ján Botík, nastavak su sustavnih interdisciplinarnih istraživanja slovačkih znanstvenika o Hrvatima u Slovačkoj, migracijama, te akulturacijskim i adaptacijskim procesima.

Prvi prilog prve cjeline čini tekst Kvetoslave Kučerové "Povijest i sadašnjost Hrvata u Slovačkoj". Autorica, koja se ovom temom bavi godinama i koja je uz niz zapaženih studija objavila i knjigu o Hrvatima u srednjoj Europi, u ovoj je studiji zapravo dopunila novim informacijama i spoznajama svoje prijašnje radove. Slijedi rad Jozefa Klačke

Chorvátska národnost na Slovensku, História, onomastika, národopis, zost. Ján Botík, Slovenské národné múzeum, Bratislava 1999., 180 str.